

ствующие права и вольности. Кроме того, Вацлав II учредил в Малопольше институт королевских гетьманов (старост) как представителей чешской администрации на местах.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE BESTÄTIGUNG DER TSCHECHISCHEN HERRSCHAFT IN KLEINPOLEN BEI WAZLAW DEM II. (IN DEN 80-er – 90-er JAHREN DES XII. JH.)

Lichtej I. (Ushhorod)

In dieser Abhandlung werden die Probleme erforscht, die mit der Befestigung der tschechischen Herrschaft in Kleinpolen (die südwestliche Region des heutigen Polens) bei Wazlaw dem II. verbunden sind. Der Autor analysiert die wichtigsten Aspekte der Innenpolitik von Wazlaw dem II. in dieser Region, charakterisiert seine Beziehung zu den verschiedenen Gesellschaftsschichten. Hier wird erforscht, welche Kategorien der damaligen kleinpelnischen Bevölkerung den tschechischen Herrscher im höchsten Grade unterstützten. Folgende Konsequenzen werden dabei gezogen. Kleinpolen wurde das erste Lehnsfürstentum, das von Wazlaw dem II. erobert wurde mit Absicht die Grundlage für eine universelle Monarchie zu schaffen. Seine Herrschaft unterstützten die traditionellen Alliierten – Städte und die Kirche. Der tschechische Herrscher schenkte ihnen verschiedene Privilegien, dabei behielt er die schon geltenden Rechte und Freiheiten bei. Außerdem gründete Wazlaw der II. die institution der königlichen Hetmans (= Oberbefehlshabers) als Vertreter der tschechischen Administration in dieser Region.

ФЕРЕНЦ ДЕАК І ЙОЖЕФ ЕТВЕШ ПРО НАЦІОНАЛЬНІ ВІДНОСИНИ В УГОРЩИНІ 60-х РОКІВ ХІХ СТОЛІТТЯ

МАНДРИК І. О. (Ужгород)

У складній і багатогранній історії Угорщини середини ХІХ ст. важливе місце займає діяльність таких визначних політичних, громадських та культурних діячів, як Л. Кошут, Ф. Деак, Й. Етвеш, Д. Андраші та інших. Якщо про погляди та конкретну діяльність Л. Кошута, чи навіть Д. Андраші, написано досить багато, тоді про внесок у політичні зміни у цій країні Ф. Деака і Й. Етвеша, найбільш відомих ліберальних діячів, у нашій історіографії майже нічого не сказано. Правда, про Ф. Деака мовиться у працях присвячених дуалістичній угоді 1867 р., але в основному у негативному плані, аж до таврування його як зрадника національних інтересів угорського народу. А між тим ці політичні діячі заслуговують пильної уваги, стосовно них треба переглянути ряд застарілих концепцій. Серед таких слід виділити їхні погляди на національні проблеми Угорщини як напередодні, так і пі-

сля революції 1848-1849 років. Не лише Л. Кошут, але і Ф. Деак та Й. Етвеш досить чітко бачили складність цієї проблеми, розуміли важливість і необхідність зробити все від них залежне для її вирішення. В цьому їх значення не лише в угорській, але і в європейській суспільній думці.

Звичайно, далеко не все вдалося втілити в життя, але ідеї прогресу, свободи, рівноправності народів не втрачають своєї актуальності і в наш час. Тому велике значення має досвід і спадщина угорських політиків у вирішенні проблем щодо мирного співіснування різних народів цього складного регіону. Частиною Угорщини було й сучасне Закарпаття, де у середині ХІХ століття також почали проявлятися національні домагання місцевого населення. Ми не ставимо мету проаналізувати усю багатогранну діяльність Ф. Деака і Й. Етвеша на офіційних урядових поса-

дах, а лише показати їх вклад у лібералізацію такого важливого напрямку державного будівництва, як формування політики у національному питанні.

Важливим джерелом по темі дослідження є праці самих політиків. Серед спадщини Й. Етвеша по цій проблемі виділяються дві ґрунтовні роботи – двотомна „Пануючі ідеї XIX століття” [1] і „Національне питання” [2]. Ці праці, особливо перша, по праву займають чільне місце у його теоретичній спадщині. Вони мали великий суспільний резонанс, широко обговорювалися сучасниками. Цінні відомості містять листи Й. Етвеша до відомих культурних діячів Угорщини другої половини XIX ст. [3]. Привертають увагу програмні промови Ф. Деака на засіданнях угорського парламенту у 1861-1873 роках. Насамперед це „Вимоги національностей” [4], „Національне питання” [5]. Дану тему він розглядав і в знаменитих „Пасхальних статтях” [6], „Другий заклик” [7]. Саме тут викристалізувалася його позиція щодо складної проблеми, розуміння її важливості та можливі шляхи вирішення. Політичні виступи в парламенті дозволяють прослідкувати його практичну роль у прийнятті конкретних документів з національного питання.

У теоретичній спадщині угорських ліберальних політиків Ф. Деака і Й. Етвеша аналіз національних проблем займає одне з чільних місць. При цьому вони намагалися знайти відповіді на практичні питання, які висувала дійсність. Ще на передодні революції 1848 року вони проголошували необхідність проведення реформ, спрямованих на покращення становища Угорщини у рамках Габсбурзької монархії. Поряд з тим для них характерним був страх від національних рухів та вимог, які, на їхню думку, загрожували єдності земель святостефанської корони. Політичні перетворення в країні допускалися ними лише постільки, поскільки вони відображали інтереси угорської нації. В одній промові Ф. Деак відкрито висловив свою думку: „Політична нація в Угорщині є лише одна і це – угорська нація”

[8]. Ліберали погоджувалися надати автономні права національним меншинам тільки у рамках місцевого самоврядування [9].

Революція 1848-1849 років внесла корективи у погляди політичних діячів. Думки Ф. Деака та Й. Етвеша відображали той факт, що ліберальне дворянство, налякане національними рухами меншин у 50-х роках, шукало компромісне вирішення проблем. Вони виходили з того положення, що Угорщина при існуючих європейських відносинах, навіть у тому випадку, якщо зуміє завоювати незалежність, не зможе на тривалий період зберегти її, бо рано чи пізно стане жертвою зовнішньої агресії. Правда, якщо Ф. Деак пов'язував вирішення проблем лише в союзі з Австрією, тоді Л. Кошут вихід бачив у створенні так званої „Дунайської конфедерації” малих держав [10]. Ф. Деак і Й. Етвеш відстоювали ідею сильної централізованої держави, що відповідало вимогам широких угорських суспільних сил. Національні вимоги різних етносів Й. Етвеш вважав доцільними тільки у тому випадку, якщо вони „не загрожують існуванню великих державних об'єднань” [11].

Угорські політичні діячі розуміли, що до національних меншин не можна підходити з мірками минулих часів і законів. І Й. Етвеш, і Ф. Деак чітко бачили всі труднощі, які висувала невирішеність національного питання. Адже в Угорщині меншини складали біля половини населення. Тут проживали серби, хорвати, німці, словаки, румуни, українці, євреї та інші народи. Ліберальні діячі ставили за мету примирити два протилежні напрямки – вимоги національних меншин про надання автономних прав і політику угорського централізму.

У 1861 році Ф. Деак звертаючись до своїх прибічників, заявив у парламенті: „Не будемо забувати, що неугорські жителі Угорщини також є її громадянами, тому ми щиро намагаємося законодавчо охороняти їхні та спільні інтереси батьківщини” [12]. Це прозвучало у момент гос-

трої боротьби угорців проти австрійського абсолютизму, коли вони потребували підтримку національних меншин. Проте подібні заяви вже не задовольняли керівників інших народів, котрі вимагали проголошення повного національного рівноправ'я, надання територіальної і місцевої автономії.

Наче у відповідь на такі вимоги, у 1865 р. з'являється праця Й. Етвеша "Національне питання", яка зіграла важливу роль у визначенні позиції ліберального дворянства у державному будівництві. Один з відомих дослідників З. Ференці відмічав, що тут в теоретичному плані поглиблені концепції, поставлені ще в "Пануючих ідеях..." [13]. Сучасний біограф письменника І. Шетер вважає, що книга "Національне питання" стала значним кроком вперед у порівнянні з попередньою [14].

Саме тут Й. Етвеш ґрунтовно виклав свої погляди на шляхи вирішення національних протиріч в Угорщині. Автор переконаний у тому, що в разі демократизації суспільних відносин, проголошення юридичної рівності усіх людей, можливо вирішити національні проблеми [15]. Разом з тим він не допускав і думки про порушення територіальної цілісності Угорщини, бо вірив, що багатівікова спільна історична доля народів Тисо-Дунайського басейну настільки міцно пов'язала їх, що не дозволить роз'єднатися. У той же час Й. Етвеш вимушений визнати, що в даний момент народи Угорщини більше прив'язані до своєї мови, культури, традиції, ніж до своєї батьківщини, тому їхні національні почуття сильніші за любов до вітчизни [16].

Висунення національних вимог з боку всіх етносів королівства, угорський ліберальний політик вважає закономірним, поскільки вже ціле століття саме вони визначають відносини між європейськими народами. Й. Етвеш звертає увагу на те, що деякі національності Угорщини є тільки меншою частиною своїх братів по інший бік "політичних кордонів" [17]. Це — українці Закарпаття, серби Воєводини,

румун Трансільванії, німці у всій країні, все слов'янське населення. Даний фактор у значній мірі визначав наростання центробіжних тенденцій, що виражалися у намаганні до возз'єднання своїх народів.

Ігноруючи такий рух, Й. Етвеш рішуче заперечував необхідність надання територіальної автономії для національних земель, федеративного устрою. На його думку, при специфічних умовах Угорщини це неможливо, бо призведе до зростання міжнародних суперечок, обмеження особистої свободи громадян і, головне, до територіального поділу Габсбурзької монархії та Угорщини [18]. У зв'язку з великою строкатістю розселення, він не вважав за можливе визначити географічні кордони національних регіонів. Тут, на його думку, мова може йти тільки про місцеве самоврядування, при збереженні комітатської системи. У той же час Й. Етвеш попереджував угорських шовіністів, що неможливо асимілювати інших, домагатися того, щоб народи забули про своє походження [19]. На відміну від багатьох політичних діячів з пануючого табору, він не намагався кваліфікувати національні рухи тільки як породження панславистської агітації.

Праця "Національне питання" з задоволенням була сприйнята представниками інших народів, зокрема, сербами і хорватами, навіть була перекладена на сербську мову [20]. Ще напередодні підписання дуалістичної угоди Й. Етвеш підкреслював, що стосовно вирішення міжнародних протиріч "вибір у наших руках" [21]. Як свідчать записи в щоденнику, як фактор тривалого вирішення національного питання, він в ідеї допускав майбутню федералізацію навіть Угорщини. Правда, спочатку потрібно укласти дуалістичну угоду з Габсбургами, виграти час, а після посилення угорців, особливо в культурному відношенні, можна б вести мову про федерацію, до якої прямує увесь світ [22]. В силу того, що відсутніми були будь-які традиції, негативною була позиція урядів, її повністю заперечували опозиційні партії, тому в період дуалізму цю

ідею вважали специфічною мрією лише лідерів національних меншин.

Політична програма Ф. Деака у 1865-1867 роках була спрямована на конституційне реформування монархії, створення дуалістичної системи. Переконаючи громадськість у необхідності пожертвувати частиною угорського суверенітету, він та його прибічники неодноразово посилалися на потенційну зовнішню загрозу, а також ті біди, що можуть постати з боку неугорських національностей [23]. 30 березня 1867 року у парламенті пройшло голосування. 257 депутатів проголосувало за пропозицію Ф. Деака, проти – 117 [24]. Отже, дуалістична угода стала реальним фактором, котрий у наступну епоху визначав державне становище країни.

Новий політичний статус Угорщини, поновлення її суверенних прав, вимагав прийняття нових законів, що відповідали б духові часу. Більшість з них сприяли модернізації країни як в економічній, так і в політичній сферах. Дуалістична угода забезпечувала умови для реалізації угорської національної програми: суверенітет у рамках монархії, територіальну інтеграцію історичної Угорщини, політичну перевагу над іншими народами. Відразу стало очевидним, що політичні перетворення залишали невирішеними національні проблеми, ще більше ускладнили їх. Ліберальні сили, ставши на шлях компромісу з Габсбургами, намагалися одержати свободу дій, щоб посилити угорський вплив у країні, але не насильницькими, а правовими засобами. Вони одержали більш вільні можливості для реалізації своєї політики, задля зміцнення угорської державності. Саме Ф. Деак і Й. Етвеш взялися конкретизувати цю ліберальну політику у національному питанні, де вони вже мали певний досвід і теоретичні узагальнення.

Одним з перших на цьому шляху став закон від 1867 року, що встановлював громадянське та політичне рівноправ'я осіб єврейського походження. Одночасно відмінялися усі попередні закони, звичаї та розпорядження, які суперечили новому юридичному статусу єврейського насе-

лення [25]. Хоча закон фіксував уже реальний стан речей, але його прийняття мало важливе моральне значення, бо засвідчувало про намір його творців йти далі ліберальним курсом.

Після укладення дуалістичної угоди Й. Етвеш, незважаючи на деякі розбіжності з Ф. Деаком, став одним з ведучих діячів суспільно-політичного життя Угорщини. Обіймаючи посаду міністра освіти і культів, він прийняв активну участь у підготовці і прийнятті у 1868 році, після гострої дискусії в парламенті, нового шкільного закону. Витриманий у ліберальному дусі, він став важливим кроком на шляху демократичних перетворень. Згідно 58 статті закону навчання дітей дозволялося на рідній мові. Запроваджувалася обов'язкова початкова освіта для дітей віком від 6 до 12 років [26]. Мовна поступка національним меншинам викликала незадоволення крайніх правих сил. У той же час демократично налаштована інтелігенція, рішуче підтримала реформу шкільної справи в національних окраїнах. Так, словацька делегація подала Й. Етвешу меморандум, в якому давалася висока оцінка його особистим заслугам у проведенні шкільної реформи. Під ним стояло 60 тисяч підписів [27]. З лютого 1868 року за ініціативою міністра освіти і культів для педагогів почав видаватися "Журнал народних учителів", який друкувався на семи національних мовах. Однак, вже з 1870 року під тиском шовіністів, журнал почав з'являтися тільки на угорській мові [28].

У ході визначення поглядів стосовно ідеї про необхідність розробки і прийняття спеціального закону щодо національних прав населення країни, громадськість комітетів, особливо в окраїнах, підтримала ініціативу Ф. Деака і Й. Етвеша та їхніх прибічників. Так, керівники комітату Сепеш, де переважало словацьке населення, у жовтні 1867 року просили прискорити прийняття такого закону. При цьому відзначалося, що на настрої місцевого населення не впливає антиугорська зовнішня агітація. Вирішення проблем національ-

них меншин ці чиновники допускали лише у такій мірі, в якій вгамує їх вимоги і при цьому забезпечить угорську державну та національну перевагу, політичну єдність усієї батьківщини [29].

Подібну ж підтримку одержала ідея спеціального закону і з боку громадськості Березького та Угочанського комітатів. Розгорнуту концепцію виклали представники комітату Арад, де значну частину жителів складали румуни та німці. По-перше, вони вважали за необхідне прийняття закону "Про національне рівноправ'я." По-друге, він має "задовольнити законні домагання братніх національностей." По-третє, саме в зв'язку з цим потрібно забезпечити "політичну єдність угорської нації." По-четверте, представники комітату Арад виступали проти надання неугорським мовам права функціонування у сфері вищого державного управління [30]. Отже, ідея про необхідність створення єдиної угорської політичної нації викристалізувалася ще до обговорення проекту закону в парламенті, вона мала чисельних прихильників не лише у центрі, але і на місцях. Політичні лідери румунів, сербів, словаків остаточно переконалися у тому, що у боротьбі проти угорців Відень уже не спирається на них, тому вони тимчасово обрали тактику пасивного опору, залишилися поза парламентськими дискусіями. У 1867-1868 роках це не привело до паралічу політичного життя Угорщини, що стало очевидним досить швидко, тому національним керівникам довелося міняти тактику, шукати вихід з ситуації у союзі між собою. Але і після цього їм не вдалося змінити характер політичного та національного життя. Угорське керівництво на чолі з Ф. Деаком і Й. Етвешом продовжувало тримати ініціативу у своїх руках, намагалася знайти компромісні рішення, частково враховувало реальне співвідношення сил та історичний досвід.

На обговорення парламенту були представлені два проекти закону про національні права: більшості і меншості. Авторами першого були Й. Етвеш і Ф. Деак, а другого – група румунських та сербських депутатів.

У своїй програмі національні лідери визнавали угорські інтереси, ідею державної та політичної єдності країни, але в її межах вимагали для румунів, сербів, словаків, українців, німців та інших повну рівність у національних та культурних правах з угорцями [31]. Особливу активність проявляв лідер сербів Светозар Мілетич. У загальній дискусії взяв участь і єдиний представник закарапатських русинів – Адольф Добрянський.

Аргументи угорських політиків, урядовців і вчених, що і надалі потрібно розбудовувати „єдину угорську національну державу,” лідери меншин, як у 1867 році, так і пізніше не прийняли. Ще до обговорення у парламенті законопроектів, позиції двох протилежних сторін досить чітко викристалізувалися, хоча в рядах діячів національних меншин також не було єдності. Найбільш активно виступали румунські та сербські політики, значно пасивнішими були словаки, німці та закарапатські русини.

24 листопада 1868 року парламент розпочав обговорювати представлені законопроекти. У загальній дискусії першим взяв слово Ф. Деак, який обґрунтував необхідність прийняття розробленого закону. Ним були висунуті два основні положення: 1) В Угорщині існує лише одна політична нація – єдина, неподільна угорська нація, рівноправним членом якої є кожний громадянин до якої б національності він не належав; 2) визнається рівноправність усіх наявних мов, але лише у такій мірі, щоб це не порушувало єдності країни, не гальмувало її управління [32]. Фактично запроваджувався державний статус угорської мови. На цьому ж засіданні Ф. Деак офіційно вніс законопроект на обговорення. Отже, позиція ініціаторів була чітко окреслена.

Почалася загальна дискусія, котра завдяки депутатам від національних меншин, інколи набувала гострий характер. Окремі видні оратори, їхні аргументи, в значній мірі визначали хід дискусії, позицію решти депутатів. Обговорення законопроекту продовжувалося п'ять днів, а в

дискусії виступили десятки депутатів. Найбільшу активність проявили обранці від національних окраїн, наводячи багато аргументів на користь демократизації закону, розширення колективних національних прав. Румунський політик Ш. Мочоні говорив про історію національних рухів, про тенденцію розвитку подібних процесів у Європі. Він заявив: „Якщо за законом може існувати лише одна політична нація, це не виключає того факту, що насправді у країні наявні більше націй” [33].

Частина представників етнічних меншин виступала проти надання статусу державності угорській мові, за автономні права території населених неугорцями. Ними пропонувалося відхилити законопроект більшості, побудований на інших політичних, культурних та мовних засадах, ніж це диктує час і реальність. Різні аргументи на підтримку законопроекту Ф. Деака - Й. Етвеша висували депутати парламентської більшості, які однозначно виступили проти федеративної, тим більше конфедеративної побудови держави, признавали тільки унітарність Угорщини. Депутат Б. Чорда відкрито попередив своїх колег: „Якщо колись ми визнаємо, що тут наявні й інші політичні нації, а не лише угорська, тоді вони захочуть самостійно реалізувати свої інтереси, почнуть вимагати окрему територію. Їхні вимоги будуть безкінечними, а це приведе до розколу тисячолітньої угорської держави” [34].

Більш помірковані ноти звучали у виступі одного з творців закону Й. Етвеша. На його думку, розв'язання національного питання є спільним завданням, тому в успіхові мають бути зацікавлені всі сторони. Проблему слід вирішити відповідно до демократичних ідей століття, століття свободи. На його погляд, не існує такої сили, яка змогла б знову штовхнути країну зі шляху свободи у колію нових привілеїв для одних народів проти інтересів інших [35]. Через декілька років практика сильно заперечила такий оптимізм, перекреслила багато положень як самого закону, так і з ліберальних ідей Й. Етвеша.

29 листопада 1868 року за проект меншості проголосували всього 24 депутати. Наступного дня Ш. Мочоні, С. Мілетич та інші опозиційні депутати заявили, що надалі не будуть приймати участь в дискусії. Власне на цьому обговорення законопроекту припинилося. 1 грудня 1868 року абсолютною більшістю голосів він був прийнятий [36].

Основні положення закону „Про національне рівноправ'я” можна звести до двох головних сторін – преамбули, де закріплювався принцип, за яким усі громадяни Угорщини „у політичному відношенні складають одну націю, неподільну, єдину угорську націю, а кожний громадянин батьківщини, до якої б національності не належав, є її рівноправним членом” [37]. В цьому виражався основний політичний зміст прийнятого документу, бо у наступні десятиліття саме це положення піддавалося різнобічним тлумаченням. Друга сторона містилася у 29 параграфах, які торкалися мовних, культурних, релігійних сторін у забезпеченні колективних прав неугорських народів, тобто він не охоплював увесь спектр існуючих проблем. Перший параграф юридично закріплював державний статус угорської мови у всіх сферах державного та суспільного життя [38]. Разом з тим в органах місцевого управління визнавалося право на функціонування мови більшості жителів регіону. Отже, юридично була проголошена рівність усіх національностей, забезпечувалися їх культурні та мовні права при збереженні переваги угорської мови. У той же час, законодавчо не визнавалося право національних меншин на територіальну автономію чи самоуправління.

Оцінюючи прийнятий закон, лояльна до уряду ужгородська газета "Свет" писала, що народи, які живуть тут разом з угорцями через депутатів заявили про "свої, між іншим, дуже скромні побажання і вимоги у частині національного рівноправ'я." Однак парламент не прийняв їхні пропозиції, а вотував закон Ф. Деака, котрий "...далеко не відповідає умовам народного життя, бо в ньому всюди при-

знається гегемонія за угорською мовою". При такому стані речей, писала газета, "...про всебічний розвиток народного життя, як цього вимагає людська гідність, при згаданому законі, і слова не може бути" [39]. В цілому публікація не заперечує і деякі позитивні сторони закону, але ясно, що він не викликав особливого захоплення з боку тих, кого безпосередньо стосувався.

Невдовзі самі національні меншини побачили, що в основних рисах закон Ф. Деака - Й. Етвеша відповідає їх побажанням. Вони зрозуміли це тоді, коли з політичної арени почала відходити ліберальна генерація 1848 року, а нові керівні кола стали обходити або навіть ігнорувати положення закону. На думку видного політика і вченого ХХ століття О. Ясі, якби закон був втілений в життя, тоді неодмінно привів би до розв'язання національного питання. Він кваліфікує його як „ліберальний і гуманний”, який не міг стати унікальним лише тому, що рано чи пізно довелося б повернутися до питання про надання територіальної автономії окремим народам [40].

Ф. Деак і Й. Етвеш жили ілюзією: державну єдність багатонаціональної Угорщини можна зберегти, якщо ліберальними законами випередити ті сили, котрі діяли у протилежному напрямку. Однак регулювання цих відносин лише окремими юридичними засобами, які забезпечували мовні права народів було замало [41]. Ці політики ще вірили в моральну силу лібералізму, в культурну перевагу угорців у змаганні з сусідніми народами. Але навряд чи й більш радикальний закон врятував би Угорщину від гострих національних проблем кінця ХІХ – початку ХХ століття, поскільки сам об'єктивний хід подій вів до зростання напруженості, до чого додалися і зовнішні причини.

Ф. Деак і Й. Етвеш також стали ініціаторами угорсько-хорватської угоди 1868 року, яка привела до тимчасового примирення між двома сусідніми народами. Пізніше угорські шовіністичні кола дорікали їм за ніби - то велику поступли-

вість у наданні Хорватії великих автономних прав. Іншої думки дотримувався відомий угорський політик і дипломат Г. Грац, який вважав, що лише сприятливий збіг внутрішніх та зовнішніх обставин дозволив „повернути мирним шляхом для Угорщини власне втрачену вже країну” [42]. Вони вірно зрозуміли велике міжнародне значення хорватського питання, і в його мирному розв'язанні наявна й їхня заслуга.

Хорватія за всіма ознаками отримала автономні права, що відіграло важливу роль. Хорватів угорці визнавали „державною нацією”, яка мала окрему територію, місцеве самоуправління та представницький орган – сабор. Угодою задовольнялися інтереси лише частини слов'янського населення, передусім земельної аристократії й чиновництва. Російський посол у Відні доповідав канцлерові О. Горчакову, що у загребському саборі угода з Угорщиною схвалена лише завдяки кількісній перевазі проугорських сил. Щодо національної партії, то вона виступала проти основних положень угоди [43].

У політичному плані хорватські політики зуміли домогтися таких прав, яких не мав жоден інший народ Габсбурзької монархії, крім німців та угорців. Їхні національні права були в значній мірі задоволені, а їхня автономія мала чимале значення як для них самих, так і для інших народів двоєдиної монархії. Угода 1868 року стала основним законом Хорватославонії, яка впродовж наступних 50 років визначала її державно-правове становище в складі Угорщини.

Відчуваючи деяку недосконалість законів, в одному з парламентських виступів у 1872 році Ф. Деак знову закликав до необхідності примирення з національними меншинами. Шлях до цього веде не через мадяризацію, нагадував він, а через сприйняття ними реальностей. Угорці також мають знати, що меншини неможливо знищити і це було б варварством з нашого боку. Тим більше, що вони багаточисельні, а зробити їх непримиренними ворогами – не в наших інтересах. Обид-

вом сторонам залишається жити тільки у злагоді один біля одного [44].

Угорські ліберали розуміли, що до етнічних меншин уже не можна підходити з мірками минулих часів та законів. Аналіз їх праць та всієї ідейної спадщини свідчить про те, що у вирішенні національних протиріч вони бачили одну з головних передумов успішних демократичних перетворень, гарантію державної єдності земель святостефанської корони. Вони обрали шлях до політичної консолідації більшості угорців, розуміли їхню приреченість до співжиття з сусідніми народами, чия національна самосвідомість зростала. При цьому враховувався й гіркий досвід помилок допущених у 1848-1849 роках.

Ф. Деак і Й. Етвеш та їхні найближчі однодумці щиро намагалися знайти вірні

шляхи до примирення з іншими народами країни, бо розуміли його історичну необхідність. Закони 1868 року знаменували ту межу, до якої вони зуміли дійти у своїх демократичних перетвореннях. Їхні дії тимчасово сприяли зменшенню внутрішніх суперечностей. Серед угорських сучасників Ф. Деак і Й. Етвеш досить чітко розуміли необхідність змін, модернізації угорського суспільства, тому проголошували необхідність правового і культурного рівноправ'я всіх народів. Біда полягала в тому, що після їхньої смерті, особливо після 1875 року, ліберальний напрямок угорських урядів змінився на більш жорсткий курс до державної централізації, до мадяризації неугорського населення країни. Це був згубний шлях, який у 1918 році завершився повною катастрофою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Eötvös József. A XIX század uralkodó eszméinek befolyása az államra. I,II kötet. - Bp., 1981.
2. Eötvös József. A nemzetiségi kérdés. - Pest, 1865.
3. Eötvös József. Levelek. - Bp., 1976.
4. Deak Ferenc. A nemzetiségek követeléseiről. - Bp., 1897.
5. Deak Ferenc. A nemzetiségi kérdéstről. - Bp., 1898.
6. Deak Ferenc. A husvétii czikkek. - Bp., 1906.
7. Deak Ferenc munkáiból. 1861 – dik évi második fölrát. - Bp., 1906.
8. Beksics Gusztáv. A dualizmus. - Bp., 1892. - 254 l.
9. Sötér István. Eötvös József. - Bp., 1953. - 127 l.
10. Державний архів Закарпатської області (Д А З О). - Ф. 4. - Оп. 16.- Од. зб. 695. - Арк. 189.
11. Eötvös József. A XIX század uralkodó eszméinek befolyása az államra. II kötet. - Bp., 1981. - 553 l.
12. Deak Ferenc munkáiból. II kötet. - Bp., 1906. - 63-64 l.
13. Ferenczi Zoltán. Báro Eötvös József. 1813-1871. Magyar történeti életrajzok. - Bp., 1913. - 233 l.
14. Sötér István. Eötvös József. - 326-327 l.
15. Eötvös József. A nemzetiségi kérdés. - 69 l.
16. Ibidem.
17. Ibidem. - 101 l.
18. Ibidem. - 114-115 l.
19. Ibidem. - 135 l.
20. Ferenczi Zoltán. Op. cit. - 234-235 l.
21. Eötvös József. A nemzetiségi kérdés. - 140 l.
22. Szarka László. Duna – táji dilemmák. - Bp., 1998. - 28-29 l.
23. Galantai József. Az 1867- es kiegyezés. - Bp., 1967. - 115 l.
24. Beksics Gusztáv. Op. cit. - 323 l.
25. Magyar Törvénytar. 1836-1868. évi törvénycikkek. - Bp., 1896. - 354 l.
26. Ibidem. - 458 l.
27. Sötér István. Op. cit. - 326 l.
28. Ferenczi Zoltán. Op. cit. - 257 l.
29. OL ME K- 26 – 1867 – 156 (3 csomo), 77 l.
30. Ibidem. - 110 l.
31. A magyar nacionalizmus kialakulása és története. - Bp., 1964. - 168 l.
32. Az 1865/68 Országgyűlés Képviseletének naplója. IV kötet. - Pest, 1867.- 6 l.
33. Ibidem.

34. Ibidem. - 120 l.
35. Ibidem. - 34 l.
36. Ibidem. - 220 l.
37. Magyar Törvénytar. 1836-1868. évi törvénycikkek. - Bp., 1896.- 490 l.
38. Ibidem.
39. Свет. — 1869. - 30 ноября (12 декабря). - Ч. 46. - С.1.
40. Jászi Oszkár. A Habsburg – monarchia felbomlása. - Bp., 1982. - 410 l.
41. Kovács Endre. Szemben a történelemmel. A nemzetiségi kérdés a régi Magyarországon. - Bp., 1977. - 467 l.
42. Gratz Gusztáv. A dualizmus kora. 1 kötet. - Bp., 1934. - 65 l.
43. Архив Внешней Политики Российской Империи. – Ф.133: Канцелярия МИД, 1868. - Оп. 469.- Д. 151.- Л.2.
44. Az 1869/72 Országgyűlés Képviselőházának naplója. XX kötet. - Pest, 1872. - 388-389 l.

РЕЗЮМЕ

ФЕРЕНЦ ДЕАК И ЙОЖЕФ ЭТВЕШ О НАЦИОНАЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЯХ В ВЕНГРИИ 60-х ГОДОВ XIX ВЕКА

Мандрик И. А. (Ужгород)

В статье раскрывается теоретический и практический вклад видных венгерских политических деятелей в постановку и решение национального вопроса. Они сыграли значительную роль в разработке закона 1868 г. "О национальном равноправии", который в целом носил либеральный характер. Ф. Деак и Й. Этвеш стремились найти пути к примирению с другими народами страны, поскольку понимали его историческую важность. Ихние действия временно содействовали уменьшению национальных противоречий. После их ухода с политической арены, в Венгрии постепенно начал возобладать более жесткий курс на государственную централизацию, мадьяризацию невенгерского населения.

SUMMARY

FERENTS DEAK AND JOZSEF ETVESH ABOUT NATIONAL RELATIONS IN HUNGARY IN THE 60 s OF THE XIX CENTURY

Mandryk I. (Uzhhorod)

In the article author deals with the theoretical and practical contribution to the decision of the national question made by the prominent hungarian politicians. They played an important role in the working out of the law in 1868 "About national equalities", which was in whole of a liberal character. F Deak and J. Etvesh tried to find the ways to reconciliation with other nations of the country, so long as they understood its historical importance. Their actions temporarily favored the reduction of the national contradictions. The more hard course to the state centralization, Hungaryization of non – Hungarian population gradually began to prevail in Hungary, after the y went out of the political field of action.

ПРІОРИТЕТИ ФРАНЦУЗЬКОЇ БЕЗПЕКИ ПІСЛЯ КОМП'ЄНСЬКОГО ПЕРЕМИР'Я 1918 р.

АЧКІНАЗІ Б.О. (Кіровоград)

Дві світові війни, що спалахнули у ХХ столітті, з особливою силою порушили питання загальної і національної безпеки. Численні регіональні, локальні конфлікти, що продовжуються, нові загрози економічних і техногенних катастроф, со-

ціальні негаразди явища тероризму свідчать: питання ці залишаються невирішеними. Відтак, вивчення проблеми безпеки в різноманітних аспектах, зокрема і в історичному, зберігає актуальність.